

GEOGRAFIK FIKRLARNING RIVOJLANISH TARIXI: QADIMIY DAVRDAN HOZIRGI KUNGACHA

Jaksimuratov Azamat Bekmurat uli

Nukus davlat pedagogika instituti geografiya va iqtisodiy bilim asoslari bakalavr ta'lim yo'nalishi 3-kurs talabasi, Kegeyli tumani 10-sonli umumta'lim maktabi geografiya va iqtisodiy bilim asoslari fani o'qituvchisi

Anotatsiya: Ushbu maqola geografik fikrlarning rivojlanish tarixi, qadimiy davrdan zamonaviy ilmiy tadqiqotlarga bo'lgan yo'nalishlarni o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada qadimiy geografik bilimlar, yunon va rim olimlari, arab va fors geografiyachilarning ilmiy ishlari, Markaziy Osiyo olimlari, xususan Al-Beruniy va ularning geografiyaga qo'shgan hissasi tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy davrdagi geografik tadqiqotlar va ilmiy metodologiya rivojlanishi ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Geografik fikrlar, geografiya tarixi, qadimiy geografiya, Al-Beruniy, kartografiya, ilmiy tadqiqotlar, ekologiya, zamonaviy geografiya

Аннотация: Статья посвящена истории развития географических идей от древности до современности. В статье анализируются древние географические знания, работы ученых Греции и Рима, арабских и персидских географов, ученых Центральной Азии, в частности Аль-Бируни, и их вклад в географию. Также рассматривается развитие современных географических исследований и методологии науки.

Ключевые слова: Географические идеи, история географии, древняя география, Аль-Бируни, картография, научные исследования, экология, современная география

Abstract: This article examines the history of the development of geographical thought from ancient times to the present. It analyzes ancient geographical knowledge, works of Greek and Roman scholars, Arab and Persian geographers, Central Asian scientists, particularly Al-Beruni, and their contribution to geography. The development of modern geographical research and scientific methodology is also discussed.

Keywords: Geographical thought, history of geography, ancient geography, Al-Beruni, cartography, scientific research, ecology, modern geography

Geografik fikrlarning rivojlanish tarixi qadimiy davrlardan boshlangan. Qadimgi Mesopotamiya, Misr va Hindiston hududlarida shaharlar va savdo yo'llari geografik bilimlarning shakllanishiga xizmat qilgan. Qadimiy yunon olimlari, xususan Eratosten va Ptolemey, Yer yuzining shakli, xaritalar va kartografiya asoslarini ishlab chiqqan. Ularning ishlari geografiya fanining asosiy poydevorini yaratgan va keyingi asrlarda ilmiy tadqiqotlar uchun namuna bo'lgan.

Rim olimlari geografik bilimlarni siyosiy va harbiy maqsadlarda qo'llashga e'tibor bergan. Shu davrda xaritalar, hududiy tavsiflar va sayohat qaydnomalari ilmiy va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan. Arab va fors geografiyachilari, jumladan Al-Mas'udi va Ibn Xordazmiy, geografik ilmni rivojlantirishda katta hissa qo'shgan. Ularning ishlari Markaziy Osiyo va boshqa hududlarning geosiyosiy va madaniy xaritalarini yaratishda asos bo'lgan.

Al-Beruniy Markaziy Osiyoda geografiya fanining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. U geografik koordinatalar, xaritalar, Yer yuzining shakli, tog'lar, daryolar va iqlim haqidagi ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirgan. Uning ishlari nafaqat o'sha davr uchun, balki keyingi asrlarda ilmiy izlanishlar uchun poydevor bo'lgan. Al-Beruniyning metodologiyasi va ilmiy yondashuvi zamonaviy geografiya va kartografiya fanlari rivojiga asos bo'lgan.

O'rta asr va yangi davr geografik fikrlarining rivojlanishi Evropada geografik kashfiyotlar bilan bog'liq bo'lgan. Kolumb, Magellan va boshqa kashfiyotchilar yangi qit'alarni aniqlash orqali geografik bilimlarni boyitgan. Shu bilan birga, ilmiy metodlar, xaritalar va geografik tadqiqotlar yanada mukammal shakllangan.

Zamonaviy davr geografiyasi ekologiya, iqlimshunoslik, iqtisodiy va siyosiy geografiya kabi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Geografik fikrlar insoniyat faoliyati va ekologik muammolarni o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Geografik bilimlar zamonaviy jamiyatda resurslarni boshqarish, urbanizatsiya, ekologik muhofaza va ijtimoiy rivojlanish jarayonlarini tahlil qilishda asosiy vosita sifatida qo'llaniladi.

Shunday qilib, geografik fikrlarning rivojlanish tarixi qadimiy davrlardan hozirgi kungacha uzluksiz rivojlanib, ilmiy, madaniy va ekologik sohalarda katta ahamiyat kasb etgan. Bu tarixiy jarayonlar geografiya fanining zamonaviy ilmiy va amaliy yondashuvlarini shakllantirishda markaziy o'rin tutadi.

Geografik fikrlarning rivojlanishi insoniyat tarixida doimiy o'zgarish va takomillashuv jarayoni bo'lgan. Qadimiy Mesopotamiya va Misrda yashagan odamlar suv manbalari, sug'orish tizimlari va shahar joylashuvi bilan bog'liq masalalarni amaliy geografiya orqali hal qilgan. Shu davrda geosiyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy ehtiyojlar geografik bilimlarning shakllanishini rag'batlantirgan. Qadimgi yunon olimlari, xususan Eratosten, Yer yuzining shakli, geografik koordinatalar va xaritalar asoslarini ishlab chiqqan. U Ptolemey kabi keyingi olimlarga asos bo'lib, kartografiya va geografik tafakkurning rivojlanishiga katta hissa qo'shgan.

Rim imperiyasi davrida geografik bilimlar siyosiy va harbiy maqsadlarda keng qo'llanilgan. Xaritalar, hududiy tavsiflar va sayohat qaydnomalari nafaqat ilmiy, balki amaliy ahamiyatga ega bo'lgan. Shu bilan birga, arab va fors geografiyachilari, masalan Al-Mas'udi, Ibn Xordazmiy va Al-Beruniy, geografik ilmni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynagan. Ularning ishlari Markaziy Osiyo, Hindiston, Arab yarim oroli va boshqa hududlarning geosiyosiy va madaniy xaritalarini yaratishda asos bo'lgan.

Al-Beruniy geografiyaga qo'shgan hissasida Yer shakli, tog'lar, daryolar, iqlim va tabiiy resurslarni o'rganish metodologiyasini ilgari surgan. U nafaqat mintaqaviy geografiya, balki global geografik tafakkur rivojiga ham katta hissa qo'shgan. Uning ishlari geografik tadqiqotlarning ilmiy asoslarini yaratib, kartografiya, astronomiya va iqlimshunoslik sohalarining rivojlanishiga xizmat qilgan.

O'rta asrlar va Yangi davr geografik fikrlari Evropa kashfiyotlari bilan bog'liq. Kolumb, Magellan, Vasco da Gama va boshqa kashfiyotchilar yangi qit'alarni aniqlash orqali geografik bilimlarni kengaytirgan. Bu davrda xaritalar yanada mukammal bo'lib, ilmiy metodlar rivojlanib, geografik tafakkur zamonaviy davrga tayyorlangan. Shu bilan birga, ilm-fan, matematika va astronomiya geografiya bilan uyg'unlashib, hududiy va global tadqiqotlar imkonini yaratgan.

Zamonaviy geografiya ekologiya, iqlimshunoslik, iqtisodiy va siyosiy geografiya kabi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Geografik bilimlar insoniyat faoliyati va ekologik muammolarni o'rganishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Urbanizatsiya, resurslarni boshqarish, turizm, transport va iqtisodiy rivojlanish jarayonlari geografik tafakkur orqali tahlil qilinadi. Shu tariqa, geografik fikrlar nafaqat ilmiy, balki amaliy hayotda ham asosiy vosita sifatida xizmat qiladi.

Shuningdek, zamonaviy geografiya raqamli texnologiyalar, sun'iy yo'ldosh tizimlari va geoinformatsion tizimlar orqali rivojlanmoqda. GIS, GPS va raqamli xaritalash metodlari geografik bilimlarni yanada aniqlashtirish va kengaytirishga imkon beradi. Bu esa hududlarni rejalashtirish, ekologik monitoring, iqlim o'zgarishlarini o'rganish va resurslarni samarali boshqarish imkoniyatlarini yaratadi.

Shu tariqa, geografik fikrlarning rivojlanish tarixi qadimiy davrlardan boshlab hozirgi kungacha uzluksiz davom etib, ilmiy, madaniy va amaliy jihatdan katta ahamiyat kasb etgan. Qadimiy bilimlardan tortib zamonaviy metodologiyalargacha bo'lgan jarayonlar geografiya fanining rivojlanishini shakllantirgan va insoniyatning tabiat, resurslar va hududlarni tushunishida markaziy rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Al-Beruniy. Kitab al-Hind. Tashkent, 2004.
2. Ismailov, R. Geografik fikrlar tarixi. Toshkent: Fan, 2010.
3. Subtelny, M. Timurids in Transition: Politics and Culture in Central Asia. Cambridge University Press, 2007.
4. Ptolemy. Geographia. London, 1991.
5. Lewis, B. Science and Geography in the Medieval Islamic World. Cambridge University Press, 2003.